

Перші подвижники музейної справи на Полтавщині: Рецензія на видання В. Самородова та С. Кигим «Постаті природознавства та музейництва Полтавщини (XIX–XX ст.)»

М. Шевера¹, С. Клименко²

¹ Інститут ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України (Київ, Україна)

² Національний ботанічний сад ім. М. М. Гришка НАН України (Київ, Україна)

The First Devotees of Museum Activities in the Poltava Region: A Review on the Book *Figures of Natural History and Museology of Poltava Region (XIX–XX c.)* by V. Samorodov and S. Kygym. — Shevera, M., Klymenko, S. — The scientific publication deals with the organizers and first heads of the Poltava Nature History museum (at present V. Krychevskiy Poltava Local History Museum), M. Olekhovskiy, M. Nikolayev and V. Nikolayev. The book consists of introduction, three chapters: “One of the best people of the Poltava Region” (about M. Olekhovskiy), “The works in the museum was a center of his life” (about M. Nikolayev) and “People of the Great erudition” (about V. Nikolayev), epilogue and name of index. The book contains the analysis of life of scientists, its scientific and museology heritage, and lists of publications.

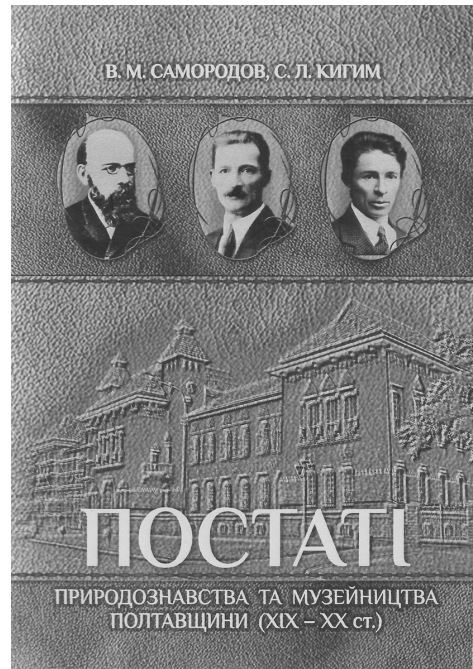
Key words: nature sciences, museology, sciences heritage, M. Olekhovskiy, M. Nikolayev, V. Nikolayev, Poltava Local Museum.

Продовжуючи справу відродження славних імен подвижників науки та музейної справи Полтавщини знані популяризатори науки — вчений Віктор Самородова та музеєзнавець Світлана Кигим презентували нову цікаву наукову працю — «Постаті природознавства та музейництва Полтавщини (XIX–XX ст.)» (Самородов, Кигим, 2016). Книга присвячена 125-річчю заснування Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського — знаної просвітницької та наукової установи Полтави й однієї із окрас славного та старовинного міста, автором проекту будівлі якого у стилі українського модерну був художник і архітектор, ім'ям якого названо музей.

Краєзнавчий музей має давні натуралістичні традиції, він був заснований у 1891 р. за ініціативи видатного ґрунтознавця В. Докучаєва, з науковою діяльністю установи було пов'язане і славне ім'я натураліста В. Вернадського. Але чи багато ми знали про його перших керівників — Михайла Олеховського (1854–1909), Миколу Ніколаєва (1882–1941) та Валентина Ніколаєва (1889–1973).

Саме цю благородну місію — познайомити широке коло читачів із багатогранною творчістю просвітителів та вчених взяли на себе В. Самородов та С. Кигим. Автори на основі історико-наукового аналізу та комплексного й критичного опрацювання багатих архівних матеріалів та музейних фондів, літературних джерел узагальнили біографічні відомості та творчу спадщину згаданих науковців, що керували установою, прислужилися до його розбудови.

Епіграфом до праці взято слова великого натураліста та філософа В. Вернадського: «Особистість є

Corresponding author address: M. Shevera; M. Kholodny Institute of Botany, NAS of Ukraine; Tereshchenkivska St. 2, Kyiv, 01004 Ukraine; e-mail: shevera.myroslav@gmail.com

найкоштовнішою, найвизначнішою цінністю». І саме ці слова яскраво пронизують все видання. Дуже лаконічно, але влучно названі розділи аналізованої праці, які найкраще характеризують згаданих очільників музею.

Перший розділ праці «Один із кращих людей Полтави» про М. Олеховського, українсько-го вченого — ґрунтознавця, біолога, краєзнавця, що керував музеєм з часу його створення. З нього ми дізнаємося, що саме він розробив план облаштування музею, який складався з наукового і практичного відділів; спільно з В. Вернадським та іншими науковцями здійснював численні експедиції по вивченню природи та культури краю. Згадаємо лише кілька з них: зокрема у 1897 р. разом з німецьким ботаніком та мікологом Е. Краузе досліджував степову і солончакову флору Полтавської губернії, у тому ж році разом з В. Вернадським виїздив до Кременчука, де віднайшли шматки червоного залізняка, а у с. Гавронці — бобову руду, у 1901 р. — вони ж вивчали геологічну будову Височівського пагорба. М. Олеховський опрацював та дав опис колекцій Докучаєвської експедиції, сприяв налагодженню співпраці з аматорами та державними установами у справі обміну та популяризаторській роботі, у т. ч. достойно репрезентував установу на численних виставках. Йому належить й ініціатива створення у Полтаві Ботанічного саду, для якого він склав проект, та Петровського парку. І це тільки невеликі штрихи до здобутків першого керівника музею, якому віддав 19 років свого життя. Його творчий доробок був належно оцінений — Полтавське надзвичайне губернське земське зібрання у 1914 р., вже по смерті М. Олеховського, прийняло спеціальну постанову про увіковічення його пам'яті: встановлення його портрета у музеї.

Наступником М. Олеховського у 1891–1915 рр. був Микола Ніколаєв. У книзі його творчості відведено другий розділ — «Робота в музеї стала центром його життя». До речі, В. Вернадський саме його виділяв з полтавського інтелектуального загалу, уважав «науково працюючим натуралістом». Він поряд із збагаченням ботанічних та зоологічних зборів, уперше з часу створення музею налагодив опис музейних експонатів та колекцій, увів в обіг інвентаризаційні та карточні каталоги, саме він висловлював і відстоював ідею створення повітових сільськогосподарських музеїв, активно пропагував ідеї охорони природи, був одним із перших на Полтавщині, хто звернув увагу на згубні наслідки меліоративних робіт у долині річки Трубіж у зв'язку з її осушенням тощо. А разом із братом, згодом наступним очільником музею, брав активну участь у організації першої на теренах Російської імперії виставки з охорони природи у Харкові у 1922 р.

Третій розділ праці — «Людина великої ерудиції» про Валентина Ніколаєва, до речі зятя М. Олеховського й брата М. Ніколаєва. Він керував Полтавським музеєм недовго, у 1916–1923 рр., але досить складному періоді діяльності музею. В цей час він зосередився безпосередньо на організації музейної справи та розвитку і практичних заходів з охорони природи. Він також автор таких публікацій «Матеріяли до української наукової термінології: матеріяли до термінології по природознавству» (1918), «Покажчик літератури по вивченню природи Полтавщини» (1918), «Природні багатства Полтавщини» (1918), «Рослинність багниць західної частини Полтавщини» (1919) тощо.

Не будемо переказувати працю, а пропонуємо небайдужому читачеві безпосередньо ознайомитися з книгою, де він знайде багато цікавих відомостей з історії музею, познайомиться з життєвим шляхом та творчістю непересічних особистостей, яким вона присвячена. Книга містить цікавий та оригінальний матеріал, ґрунтується на доскональному вивченні та осмисленні історичних матеріалів, добре ілюстрована численними світлинами, легко читається. Цінними є і узагальнення наукових та науково-популярних праць згаданих дослідників. Оскоро зібрані й публікації про їхнє життя та діяльність.

Книга написана на основі ретельних досліджень історичних подій і біографічних даних. В. Самородов і С. Кигим шукають не лише архівні документи, а й нащадків, родичів героїв своїх публікацій, постійно ведуть з ними листування чи спілкуються особисто. Так, автори

багато років підтримують зв'язки з онукою М. Олеховського — Наталією Литвиненко, кандидатом біологічних наук, яка познайомила авторів з дочкою В. Ніколаєва, своєю двоюрідною сестрою, яка мешкає у Харкові. Крок за кроком автори аналізують біографічні дані, розповідають про наукові інтереси, особисті спілкування на фоні історичних і політичних подій.

Відзначимо й дизайн книги та гарну поліграфію видавництва «Верстка».

Принагідно зазначимо, що рецензована публікація, яка увійшла в історико-бібліографічну серію «Постаті аграрної та біологічної науки Полтавщини: факти, документи, бібліографія» (заснована доцентом Полтавської державної аграрної академії В. Самородовим у 2005 р.), є вже одинадцятою книгою в серії. Першою серед них була книга «Академік М. І. Вавилов і Полтавщина» (2005), наступними — «В. В. Докучаєв і Полтавщина» (2007), «В. І. Вернадський і Полтавщина» (2008) та інші видання, що висвітлюють творчість видатних людей Полтавщини.

Ми впевнені, що творчого запалу авторам вистачить ще на багато цікавих постатей, якими багата Полтавщина.

Література

- Самородов В. М., Кигим С. В. (укл.). В. В. Докучаєв і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / За ред. К. М. Ситника. — Полтава : Верстка, 2007. — 184 с.
- Самородов В. М., Кигим С. В. (укл.). В. І. Вернадський і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / За ред. К. М. Ситника. — Полтава : Верстка, 2008. — 260 с.
- Самородов В. М., Кигим С. Л. Постаті природознавства та музейництва Полтавщини (XIX–XX ст.) / За ред. В. М. Самородова. — Полтава : Дивосвіт, 2016. — 144 с.
- Самородов В. М., Халимон О. В. (укл.). Академік М. І. Вавилов і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / За ред. В. А. Вергунова. — Полтава : Верстка, 2005. — 180 с.

Перші подвижники музейної справи на Полтавщині: Рецензія на видання В. Самородова та С. Кигим «Наукові постаті природознавства та музейництва Полтавщини (XIX–XX ст.)». — Шевера, М., Клименко, С. — Наукова публікація присвячена організаторам та перших керівникам Полтавського природничо-історичного музею (тепер Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського), відомим науковцям-натуралістам та музеєзнавцям М. Олеховському, М. Ніколаєву та В. Ніколаєву. Праця містить передмову, три розділи — «Один із найкращих людей Полтавщини» (про М. Олеховського), «Робота в музеї стала центром його життя» (про М. Ніколаєва) та «Людина великої ерудиції» (про В. Ніколаєва), післямову та іменний покажчик. У роботі подано біографічні відомості про вчених, проаналізовано їхню наукову спадщину та узагальнено публікації.

Ключові слова: природнича наука, музеологія, наукова спадщина, М. О. Олеховський, М. В. Ніколаєв, В. Ф. Ніколаєв, Полтавський краєзнавчий музей.

Адреса для зв'язку: М. Шевера; Інститут ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України; вул. Терещенківська 2, Київ, 01004 Україна; e-mail: shevera.myroslav@gmail.com